

Securities & Exchange Organization, Research, Development & Islamic Studies (RDIS)
Journal of Securities and Exchange, Special Issue of the First National Capital Market
Conference, Winter 2024, pp. 83-108

Ownership Structure, Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance: Evidence from Tehran Stock Exchange¹

Mona Parsaei², Hamidreza Ganji³, Mohammad Hossein
Ghadirian Arani⁴, Mahrokh Amirfar⁵

Received: 2023/01/21

Accepted: 2023/02/04

Research Paper

Abstract

Due to the increased competition among organizations and their need to adapt to legal and environmental changes, tax avoidance has attracted growing attention at the organization level. From a social point of view, corporate tax avoidance prevents the financing of projects that are necessary for society. Therefore, tax avoidance leads to severe damages for the society. This issue has caused tax avoidance to become one of the main concerns of governments. Due to the importance of tax avoidance, many research has been conducted to explore the factors affecting it. However, the role of managers in the amount of tax avoidance has been neglected in the previous research. In particular, previous studies have not analyzed mediating variables such as corporate social responsibility which has a significant impact on the motives and decision-making. The concept of corporate social responsibility has become a central paradigm in the field of corporate governance in recent decades. Our study examines the direct and indirect relationship between institutional ownership and corporate tax avoidance using corporate social responsibility as a mediating variable.

Key Words: Tax Avoidance, Ownership Structure, Institutional Ownership,
Corporate Social Responsibility

JEL Classification: H26, G32.

1. doi: 10.22034/JSE.2024.12325.2198

2. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (Corresponding Author). (m.parsaei@alzahra.ac.ir).

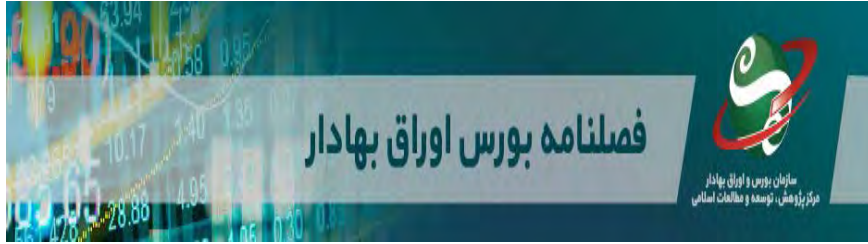
3. Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (h.ganji@alzahra.ac.ir).

4. Ph.D. Department of Accounting, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. (ghadirian.a.88@gmail.com).

5. M.Sc. Student, Department of Accounting, Alzahra University, Tehran, Iran. (mahrokhmirfar69@gmail.com).

Copyright © 2024 The Authors. Published by Securities and Exchange Organization. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

سازمان بورس و اوراق بهادار، مرکز پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی

فصلنامه بورس اوراق بهادار، ویژه نامه اولین همایش ملی بازار سرمایه، زمستان ۱۴۰۲، صص ۸۳-۱۰۸

ساختار مالکیت، مسئولیت اجتماعی شرکت و اجتناب مالیاتی: شواهدی از بورس اوراق بهادار تهران^۱

منا پارسایی^۲، حمیدرضا گنجی^۳، محمدحسین قدیریان آرنی^۴، ماهرخ امیرفر^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۵

مقاله پژوهشی

چکیده

از دیدگاه اجتماعی، اجتناب مالیاتی و عدم ایفای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تبعات جبران‌ناپذیری برای جامعه دارد. بر این اساس، هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه بین ساختار مالکیت و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها با توجه به اثر میانجی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است. بدین منظور اطلاعات مالی ۱۳۵ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی ۷ ساله بین سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۴۰۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین درصد مالکیت نهادی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها رابطه‌ای مثبت وجود دارد. همچنین، هرچه نسبت مالکیت نهادی بیشتر باشد، احتمال استفاده از اجتناب مالیاتی کم‌تر است. افزون بر این مسئولیت اجتماعی، متغیر میانجی نسبی در رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی محسوب می‌شود. به بیان دیگر، افزایش حضور مالکان نهادی در ساختار مالکیت شرکت‌ها از طریق افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی کاهش اجتناب مالیاتی را در پی دارد. بر اساس یافته‌ها مالکیت نهادی افزون بر اینکه به‌طور مستقیم اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را کاهش می‌دهد، به‌طور غیرمستقیم و از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی نیز موجب کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها می‌شود. نتایج پژوهش ضرورت توجه به ساختار مالکیت شرکت‌ها را به‌منظور ارتقای مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها و کنترل اجتناب مالیاتی آن‌ها نشان می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: اجتناب مالیاتی، ساختار مالکیت، مالکیت نهادی، مسئولیت اجتماعی شرکت.

طبقه‌بندی موضوعی: H26، G32.

doi: 10.22034/JSE.2024.12325.2198

۱. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). (m.parsaei@alzahra.ac.ir)

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. (h.ganji@alzahra.ac.ir)

۳. دکتری، گروه حسابداری، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (ghadirian.a.88@gmail.com)

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشگاه الزهراء، واحد ارومیه، تهران، ایران. (mahrokhmirf69@gmail.com)

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. © ۱۴۰۲. ناشر این مقاله، سازمان بورس و اوراق بهادار است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license

(https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مقدمه

مالیات به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار کسب درآمد برای دولت‌ها برای رسیدن به اهداف اقتصادی و اجتماعی مطرح است به‌طوری‌که اجتناب از مالیات در ادبیات پژوهشی اخیر، توجه فزاینده‌ای را به خود جلب کرده است (زولوتوی و همکاران، ۲۰۲۱؛ جیانگ و همکاران، ۲۰۲۱؛ و رحمان و لقی، ۲۰۲۱). اجتناب مالیاتی شرکت‌ها بیشتر به‌عنوان اقداماتی تعریف می‌شود که مالیات‌های یک شرکت را نسبت به درآمد حسابداری قبل از مالیات آن کاهش می‌دهد (کریستن و همکاران، ۲۰۱۵؛ هانلون و هایزمن، ۲۰۱۰) و موجب می‌شود درآمدهای حاصل از مالیات کشورها همواره از آنچه برآورد شده، کمتر باشد (عزتی و همکاران، ۱۴۰۰). مالیات یک هزینه مادی در شرکت‌ها است و جریان نقدی در دسترس برای مالکان را کاهش می‌دهد. بنابراین، شرکت‌ها انگیزه دارند تا از طریق استراتژی‌های اجتناب از مالیات هزینه‌های مالیات را کاهش دهند (سوران‌تا و همکاران، ۲۰۲۰). به بیان دقیق‌تر، اجتناب مالیاتی تلاشی برای کاهش مالیات است که به‌صورت قانونی توسط شرکت‌ها بدون نقض مقررات مالیاتی قابل‌اجرا، از طریق روش‌ها و تکنیک‌هایی موجود در کاستی‌های موجود در قوانین و مقررات مالیاتی دنبال می‌شود. در حقیقت، اجتناب از پرداخت مالیات، استفاده قانونی از نظام مالیاتی برای منافع شخصی، با هدف کاهش میزان مالیات قابل پرداخت به‌وسیله ابزارهای مجاز و قانونی تعریف می‌شود (ناییتوپولو و همکاران ۲۰۱۹).

پژوهش‌های پیشین برخی از ویژگی‌های شرکت‌ها همچون اندازه شرکت، سطح نقدینگی، سطح سودآوری و ساختار مالکیت را به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار داده‌اند (زولوتوی و همکاران، ۲۰۲۱؛ جیانگ و همکاران، ۲۰۲۱) و ساختار مالکیت به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در تصمیمات شرکت‌ها درباره اجتناب مالیاتی ایفای نقش می‌کند (کوورمن و ولت، ۲۰۱۹). از آنجا که مالکان مختلف ممکن است انگیزه‌ها و افق‌های زمانی متفاوتی برای تصمیمات شرکتی داشته باشند، انتظار می‌رود که نگرش‌های متفاوتی نسبت به اجتناب مالیاتی داشته باشند (رایمو و همکاران، ۲۰۲۰). اهمیت این عامل باعث شده است که رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی به‌طور گسترده‌ای در پژوهش‌های تجربی مورد بررسی قرار گیرد اما نتایج متفاوتی ارائه شده است. به‌طور خلاصه دو دیدگاه در خصوص اثر مالیت نهادی بر اجتناب مالیاتی وجود دارد. در دیدگاه اول، مالکیت نهادی کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را در پی دارد. مطابق این دیدگاه، با توجه به اینکه مالکیت نهادی یکی از

سازوکارهای کلیدی حاکمیت شرکتی در نظارت بر رفتار مدیران به منظور کاهش مشکلات نمایندگی است (کوورمن و ولت، ۲۰۱۹)، در شرکت‌هایی که نسبت بالایی از سهامداران، سرمایه‌گذاران نهادی هستند، به دلیل داشتن نگرش بلندمدت با تکنیک‌های اجتناب مالیاتی مخالفت می‌شود (آلکوردی و ماردینی، ۲۰۲۰؛ و ویدیاستوتی، ۲۰۱۸). نتایج برخی از پژوهش‌های تجربی (خورانا و موزر، ۲۰۱۲؛ و جلالی و همکاران، ۱۳۹۹) نیز بیانگر این دیدگاه است. در دیدگاه دوم حضور سرمایه‌گذاران نهادی که اهمیت زیادی به افزایش سود دارند ممکن است باعث انگیزه اجتناب مالیاتی با هدف حداکثرسازی سود شود. برخی پژوهش‌های تجربی نیز شواهدی ارائه کرده‌اند که مالکیت نهادی رفتار اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را افزایش می‌دهد (الکوردی و ماردینی، ۲۰۲۰؛ لیپالا، ۲۰۱۷). به‌عنوان نمونه، خان و همکاران (۲۰۱۷) نشان دادند که افزایش نسبت مالکیت نهادی، با افزایش اجتناب مالیاتی با استفاده از پناهگاه‌های مالیاتی همراه است. جیانگ و همکاران (۲۰۲۱) نیز به این نتیجه رسیدند که افزایش حضور سرمایه‌گذاران نهادی شاید اجتناب مالیاتی را افزایش می‌دهد. آن‌ها یافته‌های خود را با ویژگی‌های سرمایه‌گذاران نهادی که توجه بیشتری به سود دارند، توضیح دادند و استدلال کردند که این مالکان انگیزه زیادی برای افزایش اجتناب مالیاتی شرکت دارند.

از طرفی، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها از ساختار مالکیت آن‌ها اثر می‌پذیرد به طوری که شرکت‌های با درصد بالاتری از مالکیت نهادی تمایل بیشتری به مشارکت فعالانه در شیوه‌های مدیریت زیست محیطی دارند (چانگ و همکاران، ۲۰۱۵). یافته‌های پژوهش‌های تجربی نیز نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی شرکتی تحت تأثیر ساختار مالکیت آن‌ها قرار می‌گیرد (چن و همکاران، ۲۰۱۹؛ زید و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین، مسئولیت اجتماعی باعث می‌شود که شرکت‌ها در جهت منافع جامعه، اجتناب از مالیات کمتری داشته باشد. در حقیقت، شرکت‌هایی که در مسئولیت اجتماعی عملکرد بهتری دارند، کمتر در اقدامات مربوط به صرفه‌جویی در مالیات، درگیر می‌شوند (پارا-گونزالس و ماسکاراک -رامیرز، ۲۰۱۹) به طوری که مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر فعالیت‌های اجتناب از مالیات شرکت‌ها تأثیر منفی می‌گذارد (گورک، ۲۰۱۹؛ کرومن و ولت، ۲۰۱۹). یافته‌های تجربی (همچون رحمان و لقی، ۲۰۲۱؛ و رضائی پینه‌تویی و همکاران، ۱۴۰۰) نیز شواهدی از وجود رابطه منفی بین مسئولیت اجتماعی و اجتناب مالیات شرکت‌ها ارائه کرده‌اند. به‌طور خلاصه، مسئولیت اجتماعی از یک سو از مالکیت نهادی تأثیر می‌پذیرد و از سوی دیگر یکی از عواملی است که بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها اثرگذار

است (آلکوردی و ماردینی، ۲۰۲۰). در نتیجه، بر اساس استدلال‌های مطرح شده و یافته‌های پژوهش‌های پیشین انتظار می‌رود مالکیت نهادی از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها موجب کاهش اجتناب مالیاتی آن‌ها شود.

با توجه به مطالب بالا و یافته‌های پژوهش‌های پیشین داخلی درباره تأثیر مالکیت نهادی بر اجتناب مالیاتی و همچنین تأثیر مسئولیت اجتماعی و اجتناب مالیات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، این پرسش مطرح می‌شود که آیا مالکیت نهادی از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران موجب کاهش اجتناب مالیاتی آن‌ها می‌شود؟ بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر فراهم آوردن شواهدی درباره پاسخگویی به پرسش مطرح شده است. به بیان دیگر، هدف این پژوهش بررسی نقش میانجی مسئولیت اجتماعی در رابطه بین ساختار مالکیت و اجتناب مالیاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. با توجه به اثرات اجتماعی منفی اجتناب مالیاتی، شناسایی عوامل موثر بر آن و همچنین چگونگی اثرگذاری عوامل یاد شده می‌تواند برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های مالیاتی سودمند واقع شود. در نتیجه، یافته‌های پژوهش حاضر در خصوص اثر مالکیت نهادی و نقش میانجی مسئولیت اجتماعی در این رابطه دارای اهمیت است. از سوی دیگر، با توجه به اینکه نقش مسئولیت اجتماعی به‌عنوان متغیر میانجی در پژوهش‌های پیشین درباره نحوه اثرگذاری مالکیت نهادی بر اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار نگرفته است، یافته‌های پژوهش حاضر دیدگاه جدیدی در خصوص ارتباط مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی ارائه می‌کند. به بیان دیگر، برخلاف مطالعات قبلی که در آن‌ها تنها رابطه مستقیم بین ساختار مالکیت و اجتناب مالیاتی بررسی شده است، پژوهش حاضر به‌طور ویژه نقش بالقوه مسئولیت اجتماعی شرکت در این رابطه را روشن می‌سازد و از این حیث مرزهای دانش در این حوزه را گسترش می‌دهد.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

نتایج بسیاری از پژوهش‌های انجام شده درباره تأثیر ساختار مالکیت بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بیانگر آن است که مالکیت نهادی بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به‌طور مثبت اثرگذار است (چوی و همکاران، ۲۰۲۰؛ کیم و همکاران، ۲۰۱۸). دیدگاه رایج در این دسته از پژوهش‌ها این است که مالکان نهادی به دلیل داشتن قدرت رأی‌دهی بالا و مزایای اطلاعات

نامتقارن، تأثیر چشمگیری بر تصمیمات استراتژیک و بلندمدت شرکت‌ها دارند (اوه و همکاران، ۲۰۱۱). به‌طور خاص، بر اساس نظریه نمایندگی چنین استدلال می‌شود که سرمایه‌گذاران نهادی به این دلیل که درصد چشمگیری از سهام شرکت را در اختیار دارند و نمی‌توانند به راحتی سهام خود را بفروشند، گرایش و توجه بیشتری به تصمیمات استراتژیک شرکت نسبت به سایر سهامداران دارند (زید و همکاران، ۲۰۲۰). افزون بر این، فرض بر این است که مالکان نهادی تجربه و منابع زیادی دارند که آن‌ها را قادر به نظارت مؤثر بر تصمیمات استراتژیک یک شرکت می‌کند، بنابراین، آن‌ها انگیزه‌های بیشتری برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مرتبط با مسئولیت اجتماعی دارند (الگرگنی و همکاران، ۲۰۱۸).

به‌طور خلاصه، شرکت‌های با درصد بالاتری از مالکیت نهادی تمایل بیشتری به مشارکت فعالانه در شیوه‌های مدیریت زیست محیطی (چانگک و همکاران ۲۰۱۵) و سرمایه‌گذاری در مسئولیت اجتماعی داوطلبانه دارند. دایک و همکاران (۲۰۱۹) دریافتند که ساختار مالکیت بر عملکرد اجتماعی و زیست محیطی تأثیرگذار است. چن و همکاران (۲۰۱۹) نیز نشان دادند که افزایش در مالکیت نهادی منجر به رتبه‌بندی بهتر شرکت‌ها از منظر مسئولیت اجتماعی می‌شود. علاوه بر این، از آنجا که شرکت‌های با درصد مالکیت نهادی بالاتر، اطلاعاتی که افشا می‌کنند جنبه اجتماعی بیشتری دارد (دینتیمالا و امریل، ۲۰۱۸)، مالکان نهادی موجب توسعه افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیز می‌شوند (زید و همکاران، ۲۰۲۰؛ جباهیب و همکاران، ۲۰۲۰). با توجه به استلال‌های مطرح شده و یافته‌های تجربی، چنین به نظر می‌رسد که افزایش حضور مالکان نهادی در شرکت‌ها منجر به ارتقای مسئولیت اجتماعی آن‌ها می‌شود؛ بر این اساس، فرضیه اول پژوهش به‌صورت زیر تدوین می‌شود:

فرضیه اول: میان مالکیت نهادی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها رابطه مثبت وجود دارد. اجتناب مالیاتی شامل مجموعه راه‌کارهایی است که منجر به کاهش مالیات در چارچوب قوانین و مقررات می‌شود و شرکت‌ها برای کاهش خروج نقدینگی به آن روی می‌آورند (خورانا و همکاران، ۲۰۱۸). اجتناب از پرداخت مالیات باعث ترغیب مدیران در شرکت‌های با سطح بالای اجتناب مالیاتی به فعالیت‌های پرهزینه جهت مخفی کردن اجتناب مالیاتی و کاهش شفافیت صورت‌های مالی برای دستیابی کم‌هزینه‌تر به منافع می‌شود که از این جهت رفتاری فرصت‌طلبانه محسوب می‌شود (دسای و دارماپالا، ۲۰۰۶). رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیات شرکتی را می‌توان بر پایه نظریه نمایندگی توضیح داد (جیانگ و همکاران، ۲۰۲۱). جداسازی مالکیت

و کنترل در میان مدیران و مالکان شرکت باعث ایجاد تضاد منافع می‌شود (بائر و همکاران، ۲۰۱۸). مدیریت می‌خواهد از طریق افزایش سود کوتاه‌مدت، منافع شخصی همچون پاداش خود را افزایش دهد (تاندین و وینی، ۲۰۱۶)، به این دلیل مدیران انگیزه خواهند داشت تا در فعالیت‌های اجتناب مالیاتی مشارکت کنند (بائر و همکاران ۲۰۱۸). در این رابطه، ساز و کارهای راهبری شرکتی می‌توانند به کاهش مشکل نمایندگی و بهبود شفافیت اطلاعات کمک کنند (گویندا و همکاران، ۲۰۲۱؛ جریویی و همکاران، ۲۰۲۰). به‌طور خاص، مالکیت نهادی یکی از ساز و کارهای کلیدی راهبری شرکتی در نظارت بر رفتار مدیران به منظور کاهش مشکلات نمایندگی است (کرومن و ولت، ۲۰۱۹). به اعتقاد اوانا (۲۰۱۹) شیوه‌های اجتناب از مالیات به همان اندازه وضع خود مالیات، قدمت دارند و شرکت‌های مالیات دهنده در زمان‌های اخیر این شیوه‌ها را بسیار پیچیده‌تر کرده‌اند. با وجود این، ساز و کار حاکمیتی قوی می‌تواند اجتناب از مالیات را کاهش دهد. بنابراین، ساختار مالکیت نقش مهمی در تصمیمات شرکت‌ها در خصوص اجتناب مالیاتی دارند (کوورمن و ولت، ۲۰۱۹). سرمایه‌گذاران نهادی در کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، نقش مؤثری دارند (الیاسیانی و جیا، ۲۰۱۶) و از طریق مقابله با فعالیت‌های اجتناب مالیاتی، نوعی ساز و کار نظارتی بر مدیران در جهت حداکثر رساندن ارزش بلندمدت شرکت‌ها محسوب می‌شوند (تیجانی و پیتز، ۲۰۲۰). از سوی دیگر، نتایج برخی پژوهش‌ها بیانگر آن است که مالکیت نهادی رفتار اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را افزایش می‌دهد. در حقیقت، وجود سرمایه‌گذاران نهادی با دانش برنامه‌ریزی مالیاتی در شرکت‌ها، می‌تواند از طریق افزایش اثربخشی و کارایی برنامه‌ریزی مالیاتی، استفاده از پناهگاه‌های مالیاتی را تسهیل کند (سونارتو و همکاران، ۲۰۲۱) و در نتیجه افزایش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را در پی داشته باشد.

به‌طور خلاصه نظریه‌ها و یافته‌های تجربی در خصوص ارتباط مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی را می‌توان در دو دسته کلی طبقه‌بندی کرد. در دسته اول چنین استدلال می‌شود که مالکیت نهادی رفتار اجتناب از مالیات شرکت‌ها را مهار می‌کند. در این دسته از پژوهش‌ها مالکیت نهادی به‌عنوان یک ساز و کار کلیدی حاکمیت شرکتی در نظر گرفته می‌شود که موجب نظارت مؤثر بر تصمیمات مدیریتی مربوط به اجتناب مالیاتی برای کاهش مشکلات نمایندگی و نظارت بر فعالیت‌های مدیران می‌شود (گراهام و تاکر، ۲۰۰۶، ویدیاستوتی، ۲۰۱۸). با این حال، طبق دیدگاه مخالف، مالکان نهادی به دلیل داشتن تخصص در برنامه‌ریزی و استفاده از پناهگاه‌های مالیاتی، رفتار اجتناب مالیاتی شرکت را افزایش می‌دهند (کایونو و همکاران،

۲۰۱۶؛ لیپالا، ۲۰۱۷). بنابراین، از آنجا که دیدگاه واحدی در خصوص به منظور اثرگذاری مالکیت نهادی بر اجتناب مالیاتی وجود ندارد، فرضیه دوم پژوهش، بدون جهت و به صورت زیر تدوین می شود:

فرضیه دوم: میان مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی رابطه وجود دارد.

از سوی دیگر، امروزه جامعه از شرکت‌ها انتظار دارد که پاسخگوی مسئولیت خود در قبال ذینفعانشان و جامعه باشند (سرواس و تامایو، ۲۰۱۳). گزارشگری مسئولیت اجتماعی باعث ایجاد شفافیت می شود. نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می دهد شرکت‌هایی که تمایل به گزارشگری مسئولیت اجتماعی دارند، به جای اینکه سود کوتاه مدت ذینفعان را به حداکثر برسانند، به تقویت روابط بلندمدت خود با آن‌ها می پردازند (پالاسیوس و همکاران، ۲۰۱۹). هوی و همکاران (۲۰۱۶) نیز نشان دادند که شرکت‌های با فعالیت غیر مسئولانه، به احتمال زیاد بیش از حد به دنبال اجتناب مالیاتی هستند. به بیان دیگر، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر فعالیت‌های اجتناب از مالیات شرکت‌ها تاثیر منفی می گذارد (گورک، ۲۰۱۹؛ کرومن و ولت، ۲۰۱۹). در حقیقت، عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت باعث می شود که شرکت در جهت منافع جامعه فعالیت‌های اجتناب مالیاتی را کاهش دهد. لانیس و ریچاردسون (۲۰۱۲) نیز استدلال می کنند شرکت‌های که اطلاعات مسئولیت اجتماعی بیشتری را افشا می کنند احتمال کمتری دارند که در فعالیت‌های اجتناب مالیاتی، شرکت کنند (لانیس و ریچاردسون، ۲۰۱۲؛ زنگک، ۲۰۱۹). به طور مشابه، مولر و کلک (۲۰۱۵) نیز نشان دادند که شرکت‌های تابعه چند ملیتی با حسن شهرت بالا در خصوص مسئولیت اجتماعی، مالیات بالاتری پرداخت می کنند. به اعتقاد پاراچنار گونزالس و ماسکاراک -رامیرز (۲۰۱۹) نیز شرکت‌هایی که در مسئولیت اجتماعی عملکرد بهتری دارند، برای صرفه جویی و اجتناب مالیاتی اقدامات کمتری از خود نشان می دهند. در حقیقت، اجتناب مالیاتی را می توان به عنوان شاخصی از فرهنگ شرکتی در نظر گرفت که با فقدان مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ارتباط است (موخر و همکاران، ۲۰۲۰). رحمان و لقی (۲۰۲۱) نشان دادند که درگیر شدن در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، بخصوص در شرکت‌هایی که در اقدامات مسئولیت اجتماعی فعالانه شرکت می کنند رفتارهای اجتناب از مالیات را کاهش می دهد.

به طور خلاصه، مسئولیت اجتماعی از یک سو متأثر از مالکیت نهادی است و از سوی دیگر یکی از عواملی است که بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها تأثیر گذار است (آلکوردی و ماردینی،

۲۰۲۰). به بیان دیگر، مالکیت نهادی بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد و مسئولیت اجتماعی نیز به نوبه خود، موجب کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها می‌شود. در نتیجه، بر اساس استدلال‌های مطرح شده و یافته‌های پژوهش‌های پیشین انتظار می‌رود مالکیت نهادی از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها موجب کاهش اجتناب مالیاتی آن‌ها شود. به بیان دیگر، مسئولیت اجتماعی در رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی نقش میانجی ایفا می‌کند. بر این اساس، فرضیه سوم به صورت زیر تدوین می‌شود:

فرضیه سوم: مسئولیت اجتماعی، میانجی‌گر رابطه مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها است.

عبدالموللا و همکاران (۲۰۲۲) به این نتیجه رسیدند که بین اخلاق تجاری و اجتناب مالیاتی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. افزون بر این حاکمیت شرکتهای رابطه منفی و معناداری با اجتناب مالیاتی دارد.

مانویا (۲۰۲۱) نشان دادند که بین سرمایه‌گذاران نهادی و فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ارتباطی وجود ندارد و سرمایه‌گذاران نهادی لزوماً از مالکیت خود برای ترویج تعهد شرکت به مسئولیت اجتماعی شرکت استفاده نمی‌کنند.

رحمان و لقی (۲۰۲۱) نشان دادند آن دسته از شرکت‌هایی که در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی به طور فعالانه مشارکت دارند کمتر در اجتناب مالیاتی درگیر می‌شوند. از سوی دیگر، شرکت‌های با سودآوری بالاتر، تراکنش مالی بیشتر و رشد فروش بالاتر، رغبت بیشتری نسبت به اجتناب مالیاتی دارند.

ابدافتاح و ابوید (۲۰۲۰) در پژوهشی در خصوص اجتناب مالیاتی، راهبری شرکتهای و مسئولیت‌پذیری اجتماعی به این نتیجه رسیدند در شرکت‌های با ساختار مالکیت خانوادگی، افشای مسئولیت‌های اجتماعی بیشتر است. همچنین، کاهش افشای مسئولیت‌های اجتماعی منجر به اجتناب مالیاتی و به عبارتی افزایش بازده شرکت می‌شود.

نتایج پژوهش چن و همکاران (۲۰۱۹) نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در اوایل تصدی مدیرعامل نسبت به اواخر دوره به نسبت چشمگیری، بالاتر است. همچنین، رابطه بین تصدی مدیرعامل و عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت زمانی قوی‌تر است که هیئت مدیره استقلال بیشتری داشته و مدیران عامل دوره استخدام طولانی‌تری داشتند.

خورانا و موزر (۲۰۱۲) به این نتیجه رسیدند که نوع مالکیت نهادی بر رفتار اجتناب مالیاتی شرکت‌ها اثرگذار است به طوری که چنانچه مالکان نهادی بلندمدت باشند، بین درصد مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی رابطه منفی وجود دارد.

علوی و کلانتری (۱۴۰۲) به بررسی نقش تعدیل‌گری مسئولیت اجتماعی بر رابطه معاملات با اشخاص وابسته و ارزش شرکت پرداختند. نتایج نشان داد بازار به این گونه معاملات واکنش نشان می‌دهد و مسئولیت اجتماعی عاملی موثر بر ارتباط یادشده است. یافته‌های پژوهش دریایی (۱۴۰۰) بیانگر آن است که بین اندازه حسابرس و افشای داوطلبانه مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. اما، بین حق‌الزحمه حسابرسی و افشای داوطلبانه مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه معناداری برقرار نیست. از طرف دیگر، مالکان نهادی رابطه بین اندازه حسابرس و مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها را تعدیل می‌کند. رضائی پینه تویی و همکاران (۱۴۰۰)، نشان دادند بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی رابطه منفی معناداری وجود دارد. همچنین مالکیت خانوادگی، رابطه منفی بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را تشدید می‌کند.

جلالی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با بررسی تأثیر متغیرهای عدم اطمینان محیطی و مالکیت نهادی بر اجتناب مالیاتی نشان دادند که عدم اطمینان محیطی دارای تأثیر مستقیم و معناداری بر اجتناب مالیاتی و متغیر مالکیت نهادی دارای تأثیر منفی بر اجتناب مالیاتی است. نتایج پژوهش معطوفی و پورداداشی (۱۳۹۸) نشان داد که اثر تعدیلی مالکیت خانوادگی و کمیته حسابرسی، تأثیر منفی و معنادار سهامداران کنترلی بر اجتناب مالیاتی را تقویت می‌کند. پژوهش امینی و همکاران (۱۳۹۴) دریافتند بین نرخ مؤثر مالیات نقدی و مالیات نقدی بلندمدت با ریسک سقوط قیمت سهام رابطه معناداری وجود ندارد، اما بین نرخ مؤثر مالیات تعهدی و مالیات تعهدی بلندمدت با ریسک سقوط قیمت سهام رابطه معکوس و معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر راهبرد در دسته پژوهش‌های کمی و پسرئیدادی قرار می‌گیرد. داده‌های مورد نیاز پژوهش، با مراجعه به بانک‌های اطلاعاتی سازمان بورس و اوراق بهادار، نرم‌افزار ره‌آورد نوین، گزارش‌های هیأت مدیره و صورت‌های مالی منتشر شده توسط

شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران گردآوری شده است. همچنین، داده های گردآوری شده با استفاده از نرم افزار ایویوز نسخه ۱۰ تجزیه و تحلیل شده است. جامعه آماری این پژوهش شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که برای انتخاب شرکت ها از روش حذف سیستماتیک استفاده می شود و نمونه پژوهش شامل شرکت هایی است که معیارهای زیر را بدست می آورند:

- در بازه زمانی پژوهش تغییر سال مالی نداشته باشد و پایان سال مالی شرکت منتهی به ۲۹ اسفند ماه هر سال باشد.
  - جزء بانک ها و مؤسسات مالی (شرکت های سرمایه گذاری، شرکت های واسطه گری مالی، شرکت های هلدینگ و لیزینگ ها) نباشد.
  - اطلاعات مورد نیاز به منظور گردآوری داده های پژوهش در دسترس باشد.
- با توجه به شرایط بالا، داده های ۱۳۵ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ به منظور تجزیه و تحلیل، گردآوری شده است.

۱. الگوهای آزمون فرضیه های پژوهش

با توجه به نوع داده های پژوهش و روش های تجزیه و تحلیل موجود برای آزمون فرضیه های اول و دوم پژوهش از الگوهای رگرسیونی شماره (۱) و (۲) برآش شده است. همچنین، به منظور آزمون فرضیه سوم پژوهش از رویکرد بارون و کنی (۱۹۸۶) به عنوان رایج ترین روش برای نشان دادن اثر میانجی (کارچیا سانچز، ۲۰۲۰) و آزمون سوبل استفاده شده است. در چارچوب بارون و کنی (۱۹۸۶) برای احراز اثر میانجی سه شرط باید برآورده شوند: نخست، متغیر مستقل باید بر متغیر میانجی تأثیرگذار باشد (الگوی رگرسیونی ۱)؛ دوم، متغیر مستقل باید بر متغیر وابسته تأثیر داشته باشد (الگوی رگرسیونی ۲)؛ و سوم، متغیر میانجی باید بر متغیر وابسته اثرگذار باشد (الگوی رگرسیونی ۳). چنانچه همه شرایط یادشده برقرار باشد، آنگاه در صورتی که با حضور متغیر میانجی، در الگوی سوم ضریب متغیر مستقل معنادار نباشد، میانجی گری کامل و در صورتی که تأثیر متغیر مستقل بر وابسته در الگوی سوم معنادار ولی کم تر از الگوی دوم باشد، اثر میانجی نسبی تأیید می شود. همچنین، در روش سوبل (۱۹۸۲) الگوهای رگرسیونی (۱) و (۳) به منظور بررسی اثر میانجی استفاده می شود. در این روش با توجه به ضریب متغیر مستقل و خطای استاندارد آن در الگوی رگرسیونی (۱) و ضریب متغیر میانجی و خطای استاندارد آن در

الگوی رگرسیونی (۳)، آماره آزمون و سطح معناداری آن محاسبه و میانجی بودن یا نبودن متغیر مورد نظر مشخص می‌شود.

با توجه به موارد پیش گفت، الگوهای رگرسیونی زیر همراستا با سه گام پیشنهادی بارون و کنی (۱۹۸۶) تخمین زده می‌شود:

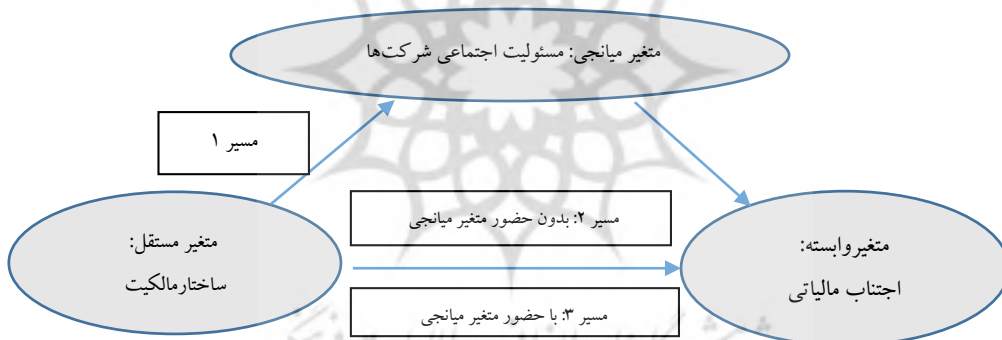
$$CSR_{it} = \beta_0 + \beta_1 INST_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{الگوی (۱)}$$

$$ETR_{it} = \beta_0 + \beta_1 INST_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{الگوی (۲)}$$

$$ETR_{it} = \beta_0 + \beta_1 INST_{it} + \beta_2 SCR_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{الگوی (۳)}$$

که در آن:

ETR: اجتناب مالیاتی شرکت؛ INST: مالکیت نهادی؛ و CSR: مسئولیت اجتماعی شرکت؛ SIZE: مسئول؛ LEV: مسئول؛ و ROA: مسئول است. شکل (۱) مسیر روابط مورد بررسی در این الگو را به تصویر کشیده است.

شکل ۱. الگوی نقش میانجی مسئولیت اجتماعی در رابطه بین ساختار مالکیت و اجتناب مالیاتی

۲. متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته

متغیر وابسته پژوهش حاضر اجتناب مالیاتی است. به منظور محاسبه اجتناب مالیاتی باید از شاخصی استفاده شود که فعالیت‌های اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را دقیق‌تر اندازه‌گیری کند. در

این راستا توجه به قوانین و مقررات مالیاتی محیط مدنظر امری ضروری است. به نظر می‌رسد معیار تفاوت بین نرخ قانونی و واقعی مالیات برای محاسبه اجتناب مالیاتی، از این ویژگی برخوردار است. با توجه به متفاوت بودن فعالیت‌های مربوط به اجتناب مالیاتی در شرکت‌ها و صنایع مختلف، این معیار سعی در اندازه‌گیری اجتناب مالیاتی با توجه به شرایط خاص شرکت و صنعت مربوطه دارد. بنابراین این معیار می‌تواند شاخص مناسب‌تری برای اندازه‌گیری اجتناب مالیاتی در شرکت‌های ایرانی باشد (فرجی و همکاران، ۱۳۹۹). بر این اساس، به پیروی از مجید و یان (۲۰۱۹)، دسای و دارماپالا (۲۰۰۶)، خورانا و موزر (۲۰۱۲) و خواجوی و همکاران (۱۳۹۵) در این پژوهش از تفاوت بین نرخ قانونی و واقعی مالیات به‌عنوان شاخص اجتناب مالیاتی استفاده می‌شود. نرخ واقعی مالیات شرکت نشان‌دهنده این است که مالیات بر درآمد شرکت، چند درصد سود قبل از کسر مالیات است و از تقسیم مالیات بر درآمد بر سود قبل از کسر مالیات به دست می‌آید. با توجه به اینکه ممکن است تمام درآمدهای شرکت مشمول مالیات نباشند، این نرخ از فعالیت‌های اجتناب مالیاتی شرکت تأثیر می‌گیرد. همچنین، نرخ قانونی مالیات شرکت با توجه به ماده (۶) قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی محاسبه می‌شود که در سال ۱۳۸۸ تصویب و در سال ۱۳۸۹ دستورالعمل مربوط به آن ابلاغ شده است. بدین صورت که مالیات شرکت‌ها تا قبل از سال ۱۳۸۸ با نرخ ۲۲/۵ درصد (اعمال ۱۰ درصد معافیت مالیاتی شرکت‌های بورسی موضوع ماده ۱۴۳ قانون مالیات‌های مستقیم) و از سال ۱۳۸۹ به بعد چنانچه سهام‌شاور شرکت دست کم ۲۰ درصد باشد با نرخ ۲۰ درصد و در غیر این صورت، با نرخ ۲۲/۵ درصد در نظر گرفته می‌شود. افزون بر این، با مستثنی کردن شرکت‌های دارای زیان سنواتی تأیید شده، صرفاً شرکت‌هایی بررسی می‌شوند که در شرایط کلی مشمول مالیات هستند.

متغیر مستقل

متغیر مستقل این پژوهش مالکیت نهادی است که برای اندازه‌گیری آن از نسبت سهام متعلق به سرمایه‌گذاران نهادی به تعداد کل سهام صادر شده استفاده می‌شود (جیانگ و همکاران، ۲۰۲۱؛ سونارتو و همکاران، ۲۰۲۱). مبنای سنجش متغیر سرمایه‌گذار نهادی، تعریف ارائه شده در بند (۷۲) ماده (۱) قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران، مجموع سهام در اختیار بانک‌ها و بیمه‌ها، هلدینگ‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، صندوق بازنشستگی،

شرکت تامین سرمایه و صندوق‌های سرمایه گذاری ثبت شده نزد سازمان بورس و اوراق بهادار، سازمان‌ها و نهادهای دولتی و عمومی و شرکت‌های دولتی بوده است.

متغیر میانجی

در این پژوهش، متغیر میانجی مسئولیت اجتماعی شرکت است. با توجه به پژوهش‌های مرتبط داخلی و تطابق چک‌لیست کردستانی و همکاران (۱۳۹۷) با شرایط ایران که از روایی و پایایی مناسبی برخوردار است، چک‌لیست نهایی مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها به شرح جدول (۱) در این پژوهش برای اندازه‌گیری این متغیر مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۱. ابعاد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (کردستانی و همکاران، ۱۳۹۷)

ابعاد	شاخص
زیست محیطی	آلودگی هوا؛ بازیافت یا جلوگیری از ضایعات؛ دریافت جایزه در زمینه محیط زیست؛ رعایت قوانین و مقررات زیست محیطی؛ سایر موارد.
محصولات و خدمات	کیفیت، ایمنی و سلامت محصول؛ توسعه محصول/سهم بازار؛ خدمات پس از فروش؛ توقف تولید؛ سایر موارد.
منابع انسانی	اطلاعات کلی در مورد نیروی کار (نظیر توزیع سنی کارکنان، توزیع جنسی کارکنان، سطح تحصیلات)؛ برنامه آموزش و توسعه کارکنان؛ حقوق، مزایا و پاداش کارکنان؛ امکانات ورزشی و رفاهی کارکنان؛ روحیه و ارتباطات کارکنان؛ محیط کار کارکنان (ایمنی، سلامت، بهداشت)؛ بازنشستگی و مزایای پایان خدمت کارکنان؛ سایر موارد.
مشتریان	پاسخگویی به نیاز مشتریان؛ شکایت/رضایت‌مندی مشتریان؛ سلامت مشتریان؛ سایر موارد.
اجتماعی	رعایت و تبعیت از قوانین و مقررات مربوط به بعد اجتماعی؛ سرمایه‌گذاری اجتماعی، (سلامتی و بهداشت و...)؛ هدایا و خدمات خیریه و نیکوکاری (نهادهای مدنی)؛ حامیان مالی برای فعالیت‌های اجتماعی (ورزش و...)؛ سایر موارد.
فرهنگی- اعتقادی	سرمایه‌گذاری فرهنگی- اعتقادی (آموزش و...)؛ حامیان مالی فعالیت‌های فرهنگی- اعتقادی؛ فساد، رشوه‌خواری، پولشویی؛ سایر موارد.
انرژی	حفظ و صرفه‌جویی در انرژی؛ توسعه و اکتشاف منابع جدید؛ استفاده از منابع جدید؛ سایر موارد.

برای محاسبه امتیاز مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است و نمره گزارشگری مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها در آن با تقسیم تعداد اقلام افشا شده تقسیم بر کل موارد افشا به دست می‌آید. در این رویکرد اگر یک قلم از افشای اقلام مسئولیت‌پذیری اجتماعی انجام شده باشد، امتیاز ۱ و اگر افشا نشده باشد امتیاز صفر تعلق خواهد

گرفت. بنابراین در پژوهش حاضر، در صورتی که هر کدام از شاخص‌های مطرح شده در جدول (۱) در گزارش‌های فعالیت هیئت‌مدیره شرکت‌ها، افشا شده باشند به آن شاخص عدد یک و در صورتی که افشا نشده باشد به آن عدد صفر تعلق می‌گیرد، سپس برای هر شرکت تعداد اقلام (شاخص‌ها) افشا شده به تعداد کل اقلام (شاخص‌ها) قابل افشا، بیان‌کننده امتیاز مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها است (کردستانی و همکاران، ۱۳۹۷).

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت: با توجه به اینکه در پژوهش‌های پیشین، اندازه شرکت به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها معرفی شده است (پرابوو، ۲۰۲۰؛ جاربوئی و همکاران، ۲۰۲۰)، در پژوهش حاضر به‌عنوان متغیر کنترلی در نظر گرفته می‌شود. در این پژوهش اندازه شرکت از طریق لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها اندازه‌گیری می‌شود که یکی از متداول‌ترین معیارهای مورد استفاده برای اندازه شرکت‌ها است (ریگوئن و همکاران، ۲۰۲۱).

اهرم مالی: از آنجا که شرکت‌هایی که بدهی بالاتری دارند، در به دست آوردن فرصتی برای کاهش مالیات، تهاجمی‌تر عمل می‌کنند (سری و تجن، ۲۰۱۷؛ دهرمه و آردیانا، ۲۰۱۶) در این پژوهش اهرم مالی به‌عنوان یکی از متغیرهای کنترلی در نظر گرفته می‌شود. در پژوهش حاضر اهرم مالی به‌صورت کل بدهی‌ها تقسیم بر کل دارایی‌ها اندازه‌گیری می‌شود (مجید و یان، ۲۰۱۹).

بازده دارایی‌ها: این شاخص عملکرد مالی شرکت را منعکس می‌کند. هر چه این نسبت بالاتر باشد، عملکرد مالی شرکت بهتر خواهد بود. شرکت‌های سودآور، انگیزه‌های بیشتری برای اجتناب از مالیات دارند تا بار مالیاتی خود را کاهش دهند (کرنسیا و سری، ۲۰۱۳). بر این اساس، نسبت بازده دارایی‌ها نیز به‌عنوان متغیر کنترلی در الگوهای آزمون فرضیه‌های پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد. در پژوهش حاضر این متغیر همچون پژوهش رحمان و لقی (۲۰۲۱) از طریق تقسیم سود قبل از مالیات به کل دارایی‌ها اندازه‌گیری می‌شود (رحمان و لقی، ۲۰۲۱).

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

جدول (۲) آمار توصیفی متغیرهای پژوهش که شامل برخی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی است را نشان می‌دهد. به‌منظور کاهش اثر داده‌های پرت، داده‌های پژوهش در سطح

۱. وینسورایز شده‌اند. آمار توصیفی متغیر وابسته پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مقدار میانگین اجتناب مالیاتی، حدود ۱۰ درصد است که مشابه با یافته پژوهش فرجی و همکاران (۱۳۹۹) است. به‌طور متوسط نرخ مالیات پرداختی شرکت‌ها ۱۲/۵ درصد سود قبل از کسر مالیات است. همچنین، با توجه به مقدار میانه، ۵۰ درصد شرکت‌های نمونه، مالیاتی کمتر از ۱۳/۳ درصد پرداخت می‌کنند. آمار توصیفی متغیر میانجی پژوهش حاکی از آن است که میانگین امتیاز مسئولیت اجتماعی شرکت‌های مورد بررسی حدود ۴۰ درصد و مشابه یافته‌های پژوهش کردستانی و همکاران (۱۳۹۷) است. همچنین، آمار توصیفی متغیر مستقل پژوهش نشان می‌دهد که میانگین مالکیت نهادی برابر با ۶۶ درصد است که نشان می‌دهد به‌طور متوسط حدود ۶۶ درصد سهامداران شرکت‌های نمونه را مالکان نهادی تشکیل می‌دهند.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	میانگین	میانه	کمترین	بیشترین	انحراف معیار
اجتناب مالیاتی	ETR	۱۰/۴۳۵	۹/۲۹۹	۰	۲۲/۵	۷/۹۵۴
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰/۳۹۸	۰/۴۱۴	۰/۰۳۴	۰/۸۲۸	۰/۱۳۶
مالکیت نهادی	INST	۰/۶۶	۰/۶۸	۰	۰/۹۹	۰/۱۹۲
اندازه شرکت	SIZE	۶/۵۰۴	۶/۳۷۲	۴/۸۸۷	۹/۰۲	۰/۶۸۹
اهرم مالی	LEV	۰/۵۱۱	۰/۵۲۰	۰/۰۱۲	۰/۹۸۷	۰/۲۰۱
بازده دارایی‌ها	ROA	۰/۱۹۱	۰/۱۵۵	۰/۰۰۲	۰/۶۴۷	۰/۱۵۷

نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، الگوهای اشاره شده با استفاده از داده‌های ترکیبی (سال- شرکت) تخمین زده می‌شود. پس از تخمین مدل با استفاده از داده‌های ترکیبی، در مورد روش مناسب بکارگیری این گونه داده‌ها در تخمین، تصمیم‌گیری می‌شود. ابتدا باید مشخص شود که از پایه نیازی به در نظر گرفتن ساختار پانل داده‌ها (تفاوت‌ها یا اثرات خاص شرکت) وجود دارد یا این که می‌توان داده‌های مربوط به شرکت‌های مختلف را ادغام کرد و از آن در تخمین مدل استفاده کرد. برای گرفتن تصمیم اخیر از آماره آزمون F (لیمر) استفاده می‌شود. براساس نتایج این آزمون، درباره رد یا پذیرش فرضیه برابری آثار ثابت خاص شرکت‌ها و در نهایت درباره انتخاب روش کلاسیک یا روش داده‌های پانل تصمیم‌گیری می‌شود. جدول (۳) نتایج آزمون چاو

(آماره F) و آزمون هاسمن مربوط به فرضیه یاد شده را در مورد الگوهای آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان می‌دهد:

جدول ۳. نتایج آزمون F (لیمر) برای انتخاب روش تلفیقی یا ترکیبی و آزمون هاسمن

مدل	آماره F	معناداری	نتیجه آزمون	آماره χ^2	معناداری	نتیجه آزمون
اول	۰/۷۹۴	۰/۰۰۰	ترکیبی (Panel)	۲۵/۵۷۴	۰/۰۰۰	اثرات ثابت
دوم	۶۴/۴۳۷	۰/۰۰۰	ترکیبی (Panel)	۱۱/۲۴۷	۰/۰۲۴	اثرات ثابت
سوم	۶/۵۹۳	۰/۰۰۰	ترکیبی (Panel)	۲۷/۲۳۷	۰/۰۰۰	اثرات ثابت

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که در سطح اطمینان ۹۵ درصد، در مدل‌های آزمون فرضیه‌های پژوهش فرض صفر آزمون چاورد شده است، بنابراین باید از روش داده‌های ترکیبی استفاده کرد. همچنین، با توجه به نتایج آزمون هاسمن که در جدول (۳) ارائه شده، هر سه الگوی رگرسیونی باید با استفاده از الگوی اثرات ثابت برازش شود.

به منظور بررسی ناهمسانی واریانس در این تحقیق از آزمون بروش - پاگان گادفری استفاده شده است. بنابر نتایج حاصل از آزمون که در جدول (۴) آورده شده است، معناداری محاسبه شده کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین الگوهای پژوهش مشکل ناهمسانی واریانس وجود دارد و تخمین نهایی مدل‌ها با استفاده از آزمون حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS) صورت می‌گیرد.

جدول ۴. نتایج آزمون بروش پاگان - گادفری برای بررسی ناهمسانی واریانس

مدل	آماره F	معناداری	نتیجه آزمون
اول	۱۷/۷۶۰	۰/۰۰۰	وجود ناهمسانی واریانس
دوم	۳/۱۴۰	۰/۰۱۴	وجود ناهمسانی واریانس
سوم	۱۳/۳۸۵	۰/۰۰۰	وجود ناهمسانی واریانس

به منظور بررسی وجود همخطی بین متغیرهای مدل از آماره عامل تورم واریانس^۱ استفاده می‌شود و زمانی که عامل تورم واریانس کوچک‌تر از ۱۰ باشد، نشان‌دهنده عدم وجود همخطی بین متغیرهای مدل است (چترجی و هادی، ۲۰۱۵). بر اساس نتایج حاصل از آزمون هم خطی

1. Variance Inflation Factor (VIF)

ارائه شده در جدول (۵)، میزان عامل تورم واریانس برای همه متغیرها کمتر از ۱۰ است، بنابراین مشکل همخطی چندگانه تهدیدی جدی برای مدل‌ها محسوب نمی‌شود.

جدول ۵. نتایج آزمون هم خطی

عامل تورم واریانس (VIF)			نماد	متغیر
مدل سوم	مدل دوم	مدل اول		
۱/۰۱۹	۱/۰۰۹	۱/۰۰۹	INST	مالکیت نهادی
۱/۰۹۵	---	---	CSR	مسئولیت اجتماعی شرکت
۱/۱۴۳	۱/۰۸۳	۱/۰۸۳	SIZE	اندازه شرکت
۱/۴۹۳	۱/۴۶۵	۱/۴۶۵	LEV	اهرم مالی
۱/۵۷۶	۱/۵۶۲	۱/۵۶۲	ROA	بازده دارایی‌ها

۱. نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش

نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش در جدول (۶) ارائه شده است. با توجه به علامت و سطح معناداری محاسبه شده برای ضریب برآوردی مربوط به متغیر مستقل این فرضیه (مالکیت نهادی)، رابطه مثبت و معناداری میان مالکیت نهادی با مسئولیت اجتماعی در سطح اطمینان ۹۵٪ وجود دارد. بر این اساس، فرضیه اول پژوهش در سطح خطای ۵ درصد تأیید می‌شود. آماره دوربین واتسون پس از برآورد ضرایب، مقدار ۱/۹۲۷ را نشان می‌دهد که به معنی عدم وجود همبستگی پیاپی در جزء اخلاقی است. افزون بر این، با توجه به معناداری آماره F محاسبه شده به میزان (۰/۰۰۰)، الگوی رگرسیونی برازش شده معنادار است.

جدول ۶. نتایج آزمون فرضیه اول پژوهش

$CSR_{it} = \beta_0 + \beta_1 INST_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \varepsilon_{it}$					
متغیر	نماد	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	معناداری
عرض از مبدا	B ₀	-۰/۵۲۷	۰/۲۸۲	-۱/۸۶۸	-۰/۰۶۳
مالکیت نهادی	INST	۰/۲۴۸	۰/۰۸۸	۲/۸۰۵	۰/۰۰۵
اندازه شرکت	SIZE	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۲/۰۷۶	۰/۰۳۸
اهرم مالی	LEV	-۰/۰۵۸	۰/۲۳۰	-۰/۲۵۲	۰/۸۰۱
بازده دارایی‌ها	ROA	۰/۰۰۰	۰/۰۰۴	۰/۰۳۱	۰/۹۷۵
آماره F		۲۵۴/۱۵۰	معناداری آماره F		۰/۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۴۷۷	آماره دوربین واتسون		۱/۹۲۷

۲. نتایج حاصل از فرضیه دوم پژوهش

نتایج حاصل از فرضیه دوم پژوهش در جدول (۷) ارائه شده است. با توجه به ضریب برآوردی مربوط به متغیر مستقل این فرضیه (مالکیت نهادی) و سطح معناداری آن، میان مالکیت نهادی با اجتناب مالیاتی رابطه منفی معناداری در سطح اطمینان ۹۵٪ وجود دارد. لذا فرضیه دوم پژوهش در سطح خطای ۵ درصد پذیرفته می‌شود. با توجه به میزان و سطح معناداری آماره F محاسبه شده، مدل رگرسیونی برازش شده معنادار و مقدار آماره دوربین واتسون نیز نشان از عدم وجود همبستگی پایایی در جزء اخلاقی است.

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه دوم پژوهش

$ETR_{it} = \beta_0 + \beta_1 INST_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \varepsilon_{it}$					
متغیر	نماد	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	معناداری
عرض از مبدا	B ₀	-۰/۴۹۶	۰/۲۰۸	-۲/۳۷۷	۰/۰۱۸
مالکیت نهادی	INST	-۰/۱۷۵	۰/۰۴۵	-۳/۹۳۴	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	-۰/۴۲۶	-۰/۱۳۹	-۳/۰۶۴	۰/۰۰۲
اهرم مالی	LEV	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	۰/۱۷۵	۰/۸۶۱
بازده دارایی‌ها	ROA	-۰/۰۰۴	۱/۰۰۳	-۱/۵۶۱	۰/۱۱۹
آماره F		۱۲۲/۱۵۰	معناداری آماره F		۰/۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۵۲۷	آماره دوربین واتسون		۱/۸۸۸

۳. نتایج حاصل از آزمون فرضیه سوم پژوهش

همان‌طور که بیان شد برای آزمون فرضیه سوم پژوهش چارچوب بارون و کنی (۱۹۸۶) مورد استفاده قرار گرفته است. با توجه به نتایج برازش الگوی رگرسیونی (۱)، رابطه بین متغیر مستقل (مالکیت نهادی) و متغیر میانجی (مسئولیت اجتماعی) معنادار است، در نتیجه شرط اول چارچوب بارون و کنی برقرار است. از سوی دیگر، همان‌طور که در بخش جدول شماره (۷) مشاهده می‌شود، میان متغیر مستقل (مالکیت نهادی) و متغیر وابسته رابطه معناداری وجود دارد، بنابراین شرط دوم چارچوب بارون و کنی نیز احراز شده است. به منظور بررسی شرط سوم چارچوب بارون و کنی، نتایج برازش الگوی رگرسیونی (۳) در جدول (۸) ارائه شده است. همان‌طور که در این جدول قابل مشاهده است، آماره F در سطح خطای ۵ درصد معنادار و بیانگر معناداری کلی الگوی رگرسیونی برازش شده است. میزان آماره دوربین واتسون نیز بیانگر آن است که خطای خودهمبستگی در الگوی برازش شده وجود ندارد. با توجه به سطح

معناداری آماره t مربوط به متغیر میانجی (مسئولیت اجتماعی) در الگوی برازش شده بین مسئولیت اجتماعی و اجتناب مالیاتی رابطه معناداری وجود دارد. در نتیجه، شرط سوم چارچوب بارون و کنی نیز احراز شده و مسئولیت اجتماعی در رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی، متغیر میانجی محسوب می‌شود. تعیین نوع متغیر میانجی، مستلزم بررسی ضریب متغیر مستقل (مالکیت نهادی) در این الگوی برازش شده است. با توجه به علامت و سطح معناداری آماره t مربوط به مالکیت نهادی، در سومین الگوی برازش شده نیز بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. بر این اساس، مسئولیت اجتماعی، متغیر میانجی نسبی در رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی محسوب می‌شود. به بیان دیگر، مسئولیت اجتماعی در رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی اثر میانجی نسبی دارد. بنابراین، فرضیه سوم پژوهش تأیید می‌شود و می‌توان نتیجه‌گیری کرد که مالکیت نهادی هم به‌طور مستقیم و هم به‌طور غیر مستقیم (از طریق مسئولیت اجتماعی) بر اجتناب مالیاتی اثرگذار است. به بیان دیگر، هر چه مالکیت نهادی در شرکت‌ها افزایش یابد، به دلیل نظارت این نوع سهامداران برای توجه به منافع ذینفعان و توسعه مسئولیت اجتماعی شرکت، تمایل به اجتناب مالیاتی کاهش می‌یابد.

جدول ۸. نتایج بررسی شرط سوم چارچوب بارون و کنی (۱۹۸۶) برای آزمون فرضیه سوم

$ETR_{it} = \beta_0 + \beta_1 INST_{it} + \beta_2 SCR_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \varepsilon_{it}$					
متغیر	نماد	ضرایب	انحراف معیار	آماره t	معناداری
عرض از مبدا	B_0	۰/۵۴۴	۰/۲۳۹	۲/۲۷۵	۰/۰۲۴
مالکیت نهادی	INST	-۰/۱۳۹	۰/۰۴۰	-۴/۴۳۰	۰/۰۰۱
مسئولیت اجتماعی شرکت	CSR	-۰/۷۱۵	۰/۰۶۵	-۱۰/۹۸۲	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	۰/۶۰۰	۰/۲۱۲	۲/۸۳۵	۰/۰۰۵
اهرم مالی	LEV	-۰/۰۰۱	۰/۰۰۴	-۰/۳۳۹	۰/۷۳۵
بازده دارایی‌ها	ROA	۰/۰۰۴	۰/۱۸۵	۰/۰۲۲	۰/۹۸۲
آماره F	۱۴۶/۶۰۲		معناداری آماره F		۰/۰۰۰
ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۵۵۵		آماره دوربین واتسون		۱/۷۹۵

برای آزمون اضافی فرضیه سوم، از آزمون سوبل نیز استفاده شد که نتایج آن در جدول (۹) ارائه شده است. مقدار آماره این آزمون و سطح معناداری آن نیز تأییدکننده نقش میانجی مسئولیت اجتماعی در رابطه مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی شرکت‌های مورد بررسی است.

جدول ۹. نتایج آزمون سوئیل برای آزمون فرضیه سوم پژوهش

سطح معناداری	آماره آزمون
۰/۰۰	۲/۷۰۷

بحث و نتیجه‌گیری

از نظر اجتماعی، فرار مالیاتی شرکت‌ها مانع تأمین مالی پروژه‌هایی می‌شود که برای جامعه ضروری هستند (مجیدیان، ۲۰۱۹). بنابراین، اجتناب مالیاتی به خسارت‌های غیرقابل جبرانی برای جامعه منتهی می‌شود. همین امر باعث شده است اجتناب مالیاتی به یکی از نگرانی‌های اصلی دولت‌ها تبدیل شود (خواجه‌وی و همکاران، ۱۳۹۵). با توجه به اهمیت موضوع اجتناب مالیاتی، پژوهش‌های متعددی درباره این موضوع و عوامل مؤثر بر آن صورت گرفته است. مالکیت نهادی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها از جمله عواملی هستند که در پیشینه نظری و تجربی به‌عنوان عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی مطرح شده‌اند. از سوی دیگر، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها متأثر از ساختار مالکیت آن‌ها است به طوری که حضور بیشتر مالکان نهادی در ساختار مالکیت شرکت‌ها باعث افزایش تمایل مشارکت آن‌ها در مسئولیت‌های اجتماعی می‌شود. به بیان دیگر، نظریه‌های موجود و شواهد تجربی پژوهش‌های پیشین بیانگر آن است که مسئولیت اجتماعی از یک سو از مالکیت نهادی تأثیر می‌پذیرد و از سوی دیگر یکی از عواملی است که بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها اثرگذار است. بنابراین، چنین انتظار می‌رود که مالکیت نهادی از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، کاهش اجتناب مالیاتی توسط آن‌ها را به دنبال داشته باشد. بر این اساس، پژوهش حاضر، با هدف فراهم کردن شواهدی در خصوص این پیش‌بینی در بین شرکت‌های ایرانی انجام شد. در این راستا رابطه ساختار مالکیت و اجتناب مالیاتی و نقش میانجی مسئولیت اجتماعی در این رابطه، برای نمونه‌ای از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۹۴ الی ۱۴۰۰ مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش نشان داد که مالکیت نهادی به گونه‌ای منفی بر اجتناب مالیاتی تأثیرگذار است؛ بدین معنی که هر چه میزان مالکیت نهادی در شرکت‌ها افزایش یابد، نقش نظارتی این گروه از سهامداران در شرکت افزایش می‌یابد و به‌عنوان یک سازوکار راهبری شرکتی، کاهش اجتناب مالیاتی آن‌ها را در پی دارد. از طرفی، یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که افزایش حضور مالکان نهادی موجب افزایش مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها می‌شود. همچنین،

مسئولیت اجتماعی در رابطه بین مالکیت نهادی و اجتناب مالیاتی اثر میانجی نسبی دارد. به بیان دیگر، مالکان نهادی به عنوان یکی از سازوکارهای راهبری شرکتی، با داشتن دیدگاهی بلندمدت و حمایت از گروه‌های مختلف ذینفعان به موضوع مسئولیت اجتماعی توجه بیشتری داشته و با هدف منفعت‌رسانی به جامعه، در فعالیتهای اجتناب از مالیات کمتر درگیر می‌شوند. بر اساس یافته‌های پژوهش چنین نتیجه‌گیری می‌شود که مالکیت نهادی افزون بر اینکه به طور مستقیم اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را کاهش می‌دهد، به طور غیر مستقیم و از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی نیز موجب کاهش اجتناب مالیاتی شرکت‌ها می‌شود.

افزون بر نقش یافته‌های پژوهش حاضر در ارائه شواهد تجربی برای نظریه‌های موجود در زمینه اجتناب مالیاتی، یافته‌های این پژوهش دارای پیامدهای سیاسی و عملی است که می‌تواند به سیاست‌گذاران در دستیابی به نظارت قوی‌تر کمک کنند. مطابق نتایج پژوهش، مالکیت نهادی ارتقای مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌ها و کاهش اجتناب مالیاتی آن‌ها را به دنبال دارد؛ بنابراین، دولت می‌تواند به منظور ارتقای پایداری شرکت‌ها به مسئولیت‌های اجتماعی خود و همچنین کنترل اجتناب مالیاتی آن‌ها، مقرراتی را در خصوص ساختار مالکیت شرکت‌ها وضع کند.

در این پژوهش تنها چگونگی تأثیر مالکیت نهادی به عنوان یکی از مهمترین ابعاد ساختار مالکیت بر اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار گرفت. این موضوع در حالی که است ساختار مالکیت ابعاد گوناگونی دارد که هر یک می‌توانند بر شیوه‌های اجتناب مالیاتی تأثیرگذار باشند. بر این اساس، در نظر گرفتن سایر ابعاد مالکیت (مانند مالکیت مدیریتی، مالکیت خانوادگی و مالکیت دولتی) در پژوهش‌های آتی می‌تواند نتایج جالب توجهی در خصوص چگونگی اثرپذیری اجتناب مالیاتی از ساختار مالکیت داشته باشد.

References

- Abdelfattah, T. and Aboud, A. (2020). Tax avoidance, corporate governance, and corporate social responsibility: the case of the Egyptian capital market. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 38, p. 100-304.
- Abdulmoli et al. (2022). Effect of business ethics and governance score on tax avoidanc". *International Journal of Ethics and Systems*. 51(3), 371-406.
- Alavi, M; Kalantari, R. (2023). The Moderating Role of Corporate Social Responsibility on the Relationship between Related Party Transactions and Firm Value. *Journal of Securities Exchange*, V. 16, No.63, pp. 255-274. (In Persian).
- Alkurdi, A. and Mardini, G.H. (2020). The impact of ownership structure and the board of directors' composition on tax avoidance strategies: empirical evidence from Jordan. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. 18, No. 4.
- Amini, P; Alizadeh A; Rajabi, M. (2015). To Investigate the Influence of Independent Board Members on the Relationship between Tax Avoidance and the Risk of Falling Stock prices. *Journal of Securities Exchange*. Vol. 8, No. 30, pp 53-81. (In Persian).
- Bauer, T; Kourouxous, T. and Krenn, P. (2018). Tax ation and agency conflicts between firm owners and managers: areview", *Business Research*, Vol.11, No.1, pp.33-76.
- Chabachib, M. Fitriana, T.U. Hersugondo, H; Pamungkas, I.D. and Udin, U. (2020). Firm value improvement strategy, corporate social responsibility, and institutional ownership", *International Journal of Economics and Management System* .Vol. 5.
- Chang, L; Li, W. and Lu, X. (2015). Government engagement, environmental policy, and environmental performance: evidence from the most polluting Chinese listed firms", *Business Strategy and the Environment*, Vol.24, No.1, pp.1-19.
- Chen, W.T. Zhou, G.S. and Zhu, X.K. (2019). CEO tenure and corporate social responsibility performance", *Journal of Business Research*, Vol. 95. pp. 292-302.
- Choi, D; Choi, P.M.S; Choi, J.H. and Chung, C.Y. (2020). Corporate governance and corporate social responsibility: evidence from the role of the largest institutional blockholders in the Korean market", *Sustainability*, Vol.12, No.4, p.1680.
- Christensen, D.M; Dhaliwal, D.S; Boivie, S. and Graffin, S.D. (2015). Top management conservatism and corporate risk strategies: evidence from managers' personal political orientation and corporate tax avoidance. *Strategic Management Journal*, Vol. 36 No. 12. pp. 1918-1938.
- Daryaei, A. A. (2022). Impact of audit quality on disclosure of corporate social responsibility: The role of institutional owners. *Applied Research in Financial Reporting*, 10(2), 133-169. (In Persian).
- Desai, M. A; & Dharmapala, D. (2006). Corporate tax avoidance and high-powered incentives. *Journal of Financial Economics*, 79(1), 145-179.

- Dintimala, Y. and Amril, T.A. (2018). The effect of ownership structure, financial environmental performances on environmental disclosure. *Accounting Analysis Journal*, Vol. 7 No. 1, pp. 70-77.
- Dyck, A. Lins, K.V. Roth, L. and Wagner, H.F. (2019). Do institutional investors drive corporate responsibility? International evidence. *Journal of Financial Economics*, Vol. 131 No. 3, pp. 693-714.
- Evana, E. (2019). "The effect of state ownership structure, investment decision, and fiscal tax loss compensation toward tax avoidance on manufacturing companies listed on IDX in 2015", *Review of Integrative Business and Economics Research*, Vol.8, No.1, pp. 202-216.
- Ezzati, Z; khodadadeh shamloo, N; & Hajizadeh, M. (2021). Investigating the relationship between Corporate Social Responsibility Disclosure and Tax Avoidance with emphasis on the role of Ownership Structure. *Journal of Accounting and Management Vision*, vol. 4, No. 40, pp 131-146. (In Persian).
- Faraji, O; SajadPour, R; Rafiee, M; & Borji, P. (2020). Financial Statement Comparability, Product Market Competition and Tax Avoidance. *Financial Accounting Research*, Vol. 12, No. 3, pp 23-44. (In Persian).
- Goerke, L. (2019), "Corporate social responsibility and tax avoidance", *Journal of Public Economic Theory*, Vol.21, No. 2, pp. 310-331.
- Govindan, K; Kilic, M; Uyar, A. and Karaman, A.S. (2021). Drivers and value-relevance of CSR performance in the logistics sector: a cross-country firm-level investigation", *International Journal of Production Economics*, Vol. 231, p.107835.
- Graham, J.R. and Tucker, A.L. (2006), "Tax shelters and corporate debt policy", *Journal of Financial Economics*, Vol. 81, No.3, pp.563-594.
- Hanlon, M. and Heitzman, S. (2010). A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 50 Nos 2/3, pp. 127-178.
- Hoi, C; Wu, Q; & H. Zhang. (2016). Is Corporate Social Responsibility (CSR) Associated with Tax Avoidance? Evidence from Irresponsible CSR Activities. *Accounting Review*, Forthcoming, No 12.
- Jalali, F; Hoshi, A; Daneshi, V; & Kamrani, H. (2020). Investigating the Relationship between Environmental Uncertainty, Institutional Ownership and Tax Avoidance. *Accounting and Auditing Research*, Vol. 12, No. 46, pp 133-146. (In Persian).
- Jarboui, A; Saad, M.K.B. and Riguen, R. (2020). Tax avoidance: do board gender diversity and sustainability performance make a difference? *Journal of Financial Crime*, Vol. 27 No. 4, pp. 1389-1408.
- Jiang, Y; Zheng, H. and Wang, R. (2021). The effect of institutional ownership on listed companies' tax avoidance strategies. *Applied Economics*, Vol. 53 No.8, pp. 880-896.
- Khan, I. and Fatma, M. (2019). Connecting the dots between CSR and brand loyalty: the mediating role of brand experience and brand trust. *International Journal of Business Excellence*, Vol. 17 No.4, pp. 439-455
- Khan, M; Srinivasan, S. and Tan, L. (2017). "Institutional ownership and corporate tax avoidance: new evidence". *The Accounting Review*, Vol.92, No.2, pp.101-122.

- Khajavi, Sh; Momtazian, A; & Dehghani Saadi, A.A; (2016). Investigating the existence of the optimal level of working capital management and the critical point of inflation and its effect on the level of cash holding, *Financial Accounting Knowledge*, 3, 23-45.
- Khurana, I. K; & Moser, W. J. (2012). Institutional shareholders' investment horizons and tax avoidance. *The Journal of the American Taxation Association*, 35(1), 111-134.
- Khurana, I.K; Moser, W.J; Raman, K. K. (2018). Tax avoidance, managerial ability, and investment efficiency. *Abacus*, 54(4), pp. 547-575.
- Kim, W. S; Park, K. and Lee, S.H. (2018). Corporate social responsibility, ownership structure, and firm value: evidence from Korea. *Sustainability*, Vol. 10No.7, p. 2497.
- Kkhajavi, Sh; Momtazian, A; Dehghani sadi, A. (2016). An investigate the Impact of Managers Ability on the Avoid Paying Taxes on Companies Listed in Tehran Stock Exchange. *Financial Accounting Knowledge*, Vol. 3, No. 3, pp 23-45. (In Persian).
- Kordestani, G; Ghaderzadeh, S. K; & Haghghat, H. (2018). Impact of social responsibility disclosure on accounting, economic and market based Measures Of corporate performance evaluation. *Journal of Accounting Advances*, Vol. 10, No. 1, pp 187-217. (In Persian).
- Kordestani, G; Mohammadi, A; & yarahmadi, J. (2021). Dual Roles of Institutional Investors in pre and post IPO Earnings Management. *Empirical Research in Accounting*, Vol. 11, No. 2, pp 27-46. (In Persian).
- Kovermann, J. and Velte,P. (2019). The impact of corporate governance on corporate tax avoidance—a literature review”, *Journal of International Accounting, Auditing and Tax ation*, Vol. 36, p. 100270.
- Lanis, R. and Richardson, G. (2012). Corporate social responsibility and tax aggressiveness: an empirical analysis. *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 31No.1, pp. 86-108.
- Leipälä, A. (2017). Do institutional shareholders impact corporate tax avoidance? *Journal of Business Ethics*, 127(2), 439-457.
- Majeed, M. A; & Yan, C. (2019). Financial statement comparability and corporate tax avoidance: evidence from China. *Economic Research Ekonomiska Istraživanja*, 32(1), 1813-1843.
- Malekian, E; & Moradi, M. (2019). The relationship between cash value and accounting conservatism: The role of modification controlling shareholders. *Financial Accounting Research*, Vol. 11, No. 2, pp 1-16. (In Persian).
- Manogna, R.L. (2021). Ownership structure and corporate social responsibility in India: empirical investigation of anemerging market. *Review of International Business and Strategy*.
- Mouakhar, K; Kachouri, M; Riguen, R. and Jarbou, A. (2020). The effect of sustain ability performance and CSR on corporate tax avoidance with board gender diversity as mediating variable. *Recherchesen Sciencesde Gestion*, Vol. 3, pp. 303-339.

- Muller, A. and Kolk, A. (2015). Responsible tax as corporate social responsibility: the case of multinational enterprises and effective tax in India. *Business and Society*, Vol. 54 No. 4, pp. 435-463.
- Napitupulu, I. H; Situngkir, A. and Edelia, A. (2019). Triggers of tax avoidance practices in Indonesia. *International Journal of Economics, Business and Management Research*, Vol. 3No. 11.
- Oh, W. Y; Chang, Y.K. and Martynov, A. (2011). The effect of ownership structure on corporate social responsibility: empirical evidence from Korea. *Journal of Business Ethics*, Vol. 104 No. 2, pp. 283-297.
- Palacios-Manzano, M; Gras-Gil, E; & Santos-Jaen, J. M.(2019). Corporate social responsibility and its effect on earnings management: an empirical research on Spanish firms. *Total Quality Management & Business Excellence*, 1-17.
- Para-Gonzalez, L. and Mascaraque-Ramírez, C. (2019). The importance of official certifications in globalized companies' performance: an empirical approach to the shipbuilding industry. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 26No. 2, pp. 408-415.
- Prabowo, I.C. (2020). Capital structure, profitability, firm size and corporate tax avoidance: evidence from Indonesia palm oil companies", *Business Economic, Communication, and Social Sciences (BECOSS) Journal*. Vol. 2No.1, pp. 97-103.
- Rahman, J.M. and Leqi, L.I. (2021). Corporate social responsibility (CSR): focus on tax avoidance and financial ratio analysis [enterpapertitle]", *Accountancy Business and the Public Interest*.
- Rezaei Pitenoei, Y; Gholamrezapoor, M; Kazemi, S. P; & Amirniya, N. (2021). Investigating the Moderating Role of Family Ownership on the Relationship between Corporate Social Responsibility and Tax Avoidance: Testing the Theory of Socioemotional Wealth and Agency Theory. *Financial Accounting Research*, Vol. 13, No. 1, pp 45-66. (In Persian).
- Riguen, R; Salhi, B. and Jarboui, A. (2021). The impact of audit characteristics on corporate tax avoidance: the moderating role of gender diversity", *Scientific Annals of Economics and Business*, Vol. 68, No. 1, pp. 97-114.
- Safari Grayli, M; Poodineh, Sh. (2016). Tax Avoidance and Timeliness of Earnings Announcement: A Case Study of Tehran Stock Exchange. *Journal of Tax Research*. Vol. 24, No. 31, pp 101-118. (In Persian).
- Salhi, B; Riguen, R; Kachouri, M. and Jarboui, A. (2019). The mediating role of corporate social responsibility on the relationship between governance and tax avoidance: UK common law versus French civil law". *Social Responsibility Journal*, Vol. 16, No. 8.
- Sari, D. and Tjen, C. (2017). Corporate social responsibility disclosure, environmental performance, and tax aggressiveness. *International Research Journal of Business Studies*. Vol.9 No. 2.
- Schnatterly, K; Shaw, K.W. and Jennings, W.W. (2008). Information advantages of large institutional owners. *Strategic Management Journal*, Vol. 29No. 2, pp. 219-227.
- Servaes, H. and A. Tamayo. (2013). The Impact of Corporate Social Responsibility on Firm Value: The Role of Customer Averseness, *Management Science*, 59 (5), 1045-1061.

- Sunarto, S; Widjaja, B. and Oktaviani, R.M. (2021). The effect of corporate governance on tax avoidance: the role of profitability as a mediating variable. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, Vol. 8No. 3, pp. 217-227.
- Suranta, E; Midiastuty, P. and Hasibuan, H.R. (2020). The effect of foreign ownership and foreign board commissioners on tax avoidance. *Journal of Economics, Business, and Accountancy Ventura*, Vol. 22. No. 3, pp. 309-318.
- Tandean, V.A. and Winnie, W. (2016). The effect of good corporate governance on tax avoidance: an empirical study on manufacturing companies listed in IDX period 2010-2013", *Asian Journal of Accounting Research*, Vol.1, No.1.
- Tijjani, B. and Peter, Z. (2020). Ownership structure and tax planning of listed firms: evidence from Nigeria", *Journal of Accounting and Taxation*, Vol.12, No.3, pp.99-107.
- Widyastuti, T. (2018). The effect of corporate governance mechanism on tax avoidance: evidence from manufacturing industries listed in the Indonesian stock exchange". *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, Vol. 5, No.10, pp. 5003-5007.
- Ying, T; Wright, B. and Huang, W. (2017). Ownership structure and tax aggressiveness of Chinese listed companies", *International Journal of Accounting and Information Management*, Vol. 25 No. 3.
- Zaid, M.A; Abuhijleh, S.T.and Pucheta-Martínez, M.C. (2020). Ownership structure, stakeholder engagement, and corporate social responsibility policies: the moderating effect of board independence. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. Vol. 27, No.3, pp. 1344-1360.
- Zeng, T. (2019). Relationship between corporate social responsibility and tax avoidance: international evidence", *social Responsibility Journal*. Vol. 15, No. 2.
- Zolotoy, L; O'Sullivan, D; Martin, G.P. and Wiseman, R.M. (2021). Stakeholder agency relationships: CEO stock options and corporate tax avoidance. *Journal of Management Studies*, Vol. 58, No.3, pp. 782-814.